

De Onze-Lieve-Vrouwe der Aa-kerk, afgekort Der Aa- of A-kerk, was naast de Martinikerk de tweede middeleeuwse parochiekerk in de stad Groningen. De oudste bron waarin de Der Aa-kerk kerk wordt vermeld is een brief van de Utrechtse bisschop Otto III uit 1246, met de bevestiging van het besluit van een van zijn voorgangers: de bestaande kapel zal als parochiekerk functioneren. Het huidige laatgotische gebouw is het derde gebouw op deze plaats. Een eerste kapel was gewijd aan Maria en Nicolaas in het havenkwartier van de stad. Deze werd omstreeks het midden van de 13^e eeuw herbouwd als drieschepige basiliek met smalle zijbeuken, een toren, dwarspand, koortravee en drie apsiden aan de oostzijde. Hiervan leven slechts de eindwanden van het dwarspand en de schippijlers voort in de huidige kerk. Tussen 1425 en 1466 werd het schip verbreed en verlengd. Het dwarspand werd verhoogd en de koorapsiden vervangen door een monumentaal omgangskoor. Hiermee overtrof de Der Aa-kerk de Martinikerk. Dit is illustratief voor de rol die de handel speelde in de middeleeuwse hanzestad Groningen: de kerk van de zeevarende kooplieden overvleugelde de kerk van de bestuurders en het bisschoppelijk gezag.

Interieur

Rond 1493 werden de gewelven in het schip beschilderd met voorstellingen rond het lijden en de opstanding van Christus. Opvallend is de ruime aandacht voor het paasverhaal, met de opstanding uit het graf, twee verschijningen, en Pinksteren. Op het tweede schipgewelf is de Hemelvaart verbeeld met twee voeten bungelend uit een wolkenrand rond een opening in het gewelf. Waarschijnlijk werd door die opening op Hemelvaartsdag een beeld van Christus omhoog getakeld als uitbeelding van het Bijbelverhaal. Verder zijn er in de kerk weinig sporen van de oorspronkelijke inrichting zichtbaar. Uit archiefonderzoek is bekend dat de Der Aa-kerk in de late middeleeuwen 21 altaren bezat. Hieraan herinneren twee brede nissen in de buitenmuur van de kooromgang en een rechthoekige aanzet aan een van de zuidelijke schippijlers. Na de overgang tot het protestantisme in 1594, werden de muren en gewelven witgekalkt en voorzien van enkele tekstschilderingen in cartouches. In 1603 werden de koorpijlers versierd met op zwart doek geschilderde teksten over aspecten van de protestantse eredienst, met de Tien Geboden op de twee middelste pijlers. Zo bood het koor een passende omgeving voor de viering van het avondmaal. Centraal element in het schip is de preekstoel met het doophek, in 1673 vervaardigd door Jacop Thomas. Voor het koor kwam in 1643 een verhoogd gestoelte voor de stadsraad, terwijl een tweede galerij, bestemd voor het provinciebestuur, een plaats kreeg tegen de noordmuur. In het zijschip aan de zuidkant staat een bank voor de ‘borger-officieren’ (een soort bewapende politie) uit 1754.

Orgel

Het beroemdste onderdeel van de protestantse inrichting is het orgel. Het werd in 1699-1702 gebouwd door de vermaarde Noord-Duitse orgelbouwer Arp Schnitger in de Academiekerk (de voormalige Broerkerk) en is pas in 1815 naar de Der Aa-kerk verplaatst. Bij die gelegenheid kreeg de orgelkas nieuw snijwerk en beelden van de hand van Matthijs Walles. In 1671 vloog de toren van de Der Aa-kerk door blikseminslag in brand. Bij zijn val vernielde hij enkele schipgewelven en het toenmalige orgel. Ook op de herbouwde toren rustte geen zegen, deze stortte eveneens in, op 23 april 1710. Een ooggetuige schreef: ‘Een geweldig geschreeuw vult de lucht. Op de brokstukken van de kerk zitten vrouwen te wenen als oudtijds de Israëlieten bij de waterbeken van Babylon’. Opnieuw sneuvelde het orgel, dat op dat moment nog maar dertien jaar oud was. De in 1712 door de Groninger stadsbouwmeester Allert Meijer ontworpen goudkleurige spits heeft tot op de dag van vandaag alle stormen doorstaan.

© Gebaseerd op tekst van Justin Kroese (ODE: 50-jarig jubileum van SOGK 2019), aangevuld met informatie van Peter Hoffer.

© SOGK 2021, herziene versie